

УДК 327.57 (477): (575.3) + 341.123
ББК 66.4 (4 Укр)

Лілія Бурачок, Оксана Яцків

УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКИХ МИРОТВОРЦІВ У МІСІЯХ ООН У ТАДЖИКИСТАНІ

Стаття присвячена малодослідженій темі участі українських миротворців у врегулюванні конфлікту в Таджикистані протягом 1994–2000 рр. Розглянуто аспекти підготовки миротворців та їхні основні завдання з підтримання миру в регіоні.

Ключові слова: *Організація Об'єднаних Націй, військові спостерігачі, Таджикистан.*

Наприкінці ХХ ст. взаємозалежність національних інтересів більшості держав світу досягла такого ступеня, за якого для встановлення й підтримання миру почали широко застосовуватися міжнародні заходи, що передбачають насамперед втручання багатонаціональних миротворчих сил у врегулювання конфліктів. Сукупність таких заходів становить зміст миротворчої діяльності. Найскладніші та найвпливовіші заходи, пов'язані із застосуванням міжнародних контингентів збройних сил, дістали назву миротворчих операцій.

Участь у міжнародних миротворчих операціях є досить новим аспектом зовнішньої політики й безпеки України й водночас одним з основних засобів реагування на нові політичні реалії. Україна, як одна з країн-засновниць Організації Об'єднаних Націй (далі ООН) є важливим контрибутором військових підрозділів та персоналу до операцій ОПМ ООН (операції з підтримання миру). ОПМ є формою міжнародної багатосторонньої діяльності під егідою ООН. Вони проводяться на підставі чіткого мандата ООН та під її політичним контролем. Сили, задіяні в миротворчих операціях, повинні бути багатонаціональними [3, с.61].

Дослідження процесів, пов'язаних із подоланням міжнародних конфліктів, проведення миротворчих операцій, включаючи “гуманітарні”, участь в них України викликає інтерес до детального вивчення подій, що є актуальним на даний час. Серед значного пласту історичної літератури (наукової, документальної, мемуарної) фактично відсутні комплексні дослідження з історії становлення й участі України в миротворчій діяльності ООН [1, с.183].

Проблематика миротворчості українських підрозділів продовжує привертати увагу вітчизняних науковців. Вагомий внесок у висвітлення зазначених аспектів проблеми зробили: Р.Бірквич [1], В.Дев'ятіярова [2], І.Козинець [3], А.Слабінський [8]. Водночас слід зазначити, що на сьогодні відсутні комплексні дослідження з даної теми.

Для України миротворча діяльність має ключове значення, оскільки вона розглядається як засіб зміцнення власної національної безпеки через створення стабільного зовнішньополітичного середовища і, водночас, як внесок нашої країни у зміцнення загальноєвропейської безпеки, і побудову нової стабільної і безпечної Європи. Завдяки миротворчій діяльності Україна стверджує себе як повноправний суб'єкт міжнародних відносин, підвищує свій міжнародний авторитет та демонструє миролюбну політику [2, с.6].

Проблематика миротворчості, конкретніше – проблематика підготовки і використання миротворчих сил у загальноцивілізаційних інтересах, як свідчать події кількох останніх десятиріч, набуває дедалі більшого поширення у суспільній свідомості по суті всіх країн сучасності. Миротворчі сили – це загальна назва суб'єктів світової та регіональної політики, діяльність яких спрямована на зміцнення миру і безпеки, ліквідацію або обмеження міждержавних, міжетнічних, міжконфесійних та ін. конфліктів і суперечностей, на демілітаризацію суспільної свідомості [5, с.183].

Найвпливовішими миротворчими силами сучасності, як свідчить військово-політична практика, є спеціалізовані структури ООН – місії спостерігачів і збройні сили із підтримання миру, що виконують визначені Генеральною Асамблеєю або Радою Безпеки Організації заходи і дії, спрямовані на підтримання або відновлення міжнародного миру і безпеки.

На рубежі ХХ–ХХІ ст. головними питаннями щодо участі українських військових у міжнародних заходах стали фінансове забезпечення українських миротворців і доцільність їхньої участі в операціях на територіях країн, які перебувають на далекій відстані і безпосередньо не зачіпають державних інтересів України [3, с.63].

3 лютого 1994 р. Україну зарахували до складу учасниць так званої Системи резервних угод ООН та підписали відповідний Меморандум про взаєморозуміння між Секретаріатом ООН та Україною про надання конкретних ресурсів до зазначеної Системи (аеромобільно-десантний батальйон, транспортна авіаційна ескадрилья, група військових спостерігачів, штабних офіцерів та військової поліції). Система резервних угод ООН являє собою механізм, відповідно до якого певні військові підрозділи держав-учасниць Системи перебувають у повній готовності на своїй території, і за запитом Секретаріату ООН та після схвалення відповідного рішення, згідно з діючим у країні законодавством, надсилаються до тієї чи іншої Місії ООН [6, с.317].

Зважаючи на таку активну діяльність України в миротворчих місіях, здійснюваних під егідою ООН, не дивує те, що саме Україна була ініціатором створення конвенції щодо захисту миротворчого персоналу ООН, підготовленої до підписання на 49-й сесії Генеральної Асамблеї ООН (1994 р.). У грудні 1994 р. Україна одна з перших підписала цей документ, а в липні 1995 р. український парламент його ратифікував [7].

У вересні – грудні 1995 року з колишньої Югославії відбулася репатріація українських миротворчих підрозділів, скорочення посад штабних офіцерів, військових поліцейських, спостерігачів. Відтоді українські військові були залучені до міжнародних операцій з підтримання миру під егідою ООН в країнах Близького та Середнього Сходу, зокрема в Таджикистані [10].

Україна, як країна-миротворець, брала активну участь у припиненні конфліктів на території СНД. Правове забезпечення миротворчості пострадянськими республіками (ініційоване у першу чергу Росією) продовжувало удосконалюватись, а саме 24 вересня 1993 р. президентами більшості країн Співдружності була підписана Угода про Колективні сили по підтриманню миру, доповнена документами про статус об'єднаного командування ними і схему фінансування. Країни СНД намагались врегулювати “таджиць-

ку кризу” шляхом використання можливостей військових спостерігачів від України, починаючи з 1994 р., але уряд України не погодився на направлення українського миротворчого контингенту в Таджикистан без мандату ООН на проведення даної операції [8].

Така позиція України ґрунтується на положеннях Заяви Верховної Ради України, оприлюдненої під час ратифікації Угоди про створення Співдружності Незалежних Держав. Відповідно до пункту 3 згаданої Заяви, Україна заперечує надання СНД статусу суб'єкта міжнародного права та перетворення її на регіональну міжнародну організацію. Україна не підписала Рішення Ради глав держав СНД щодо забезпечення міжнародного визнання СНД та його статутних органів від 23 грудня 1993 р., а також наступні рішення з цього питання. Відповідно, відсутність мандата ООН/ОБСЄ (саме таке бачення проблеми є принциповим моментом для української сторони) не дає права військово-політичним утворенням СНД планувати і реалізовувати миротворчість у відповідності із власними уподобаннями [1, с.186].

Громадянська війна в Таджикистані почалася з 1992 року, після проголошення її незалежності в результаті розпаду СРСР. Поступово протистояння між колишньою комуністичною елітою і національно-демократичними та ісламськими силами перейшло з політичної сфери в етнічно-кланову. Тому з часом стало зрозуміло, що без втручання світового співтовариства збройний конфлікт між прихильниками центральної влади та угрупованнями Об'єднаної таджицької опозиції (ОТО) триватиме довго.

29 жовтня 1992 Генеральний секретар на запрошення виконуючого обов'язків Президента Республіки Таджикистан направив у цю країну місію добрих послуг. Внаслідок переговорів між опонентами було підписано угоду про тимчасове припинення вогню і створення Спільної комісії з контролю за його дотриманням. 16 грудня 1994 резолюцією 968 (1994) Рада Безпеки заснувала Місію спостерігачів ООН в Таджикистані (МНООНТ), яка тривала протягом грудня 1994 року до травня 2000 року [7].

Штаб-квартира Місії знаходилась в Душанбе. Чисельний склад операції складався з 32 військових спостерігачів і 2 громадянських міліціонерів, які діяли за підтримки міжнародних і місцевих цивільних співробітників. Тринадцять країн надали персонал для проведення операції, серед них була й Україна.

Для участі в операції МНООНТ був направлений український контингент миротворців, а саме військові спостерігачі близько 21 особи. За час існування Місії також було направлено для виконання завдань у Таджикистані 17 офіцерів Збройних сил України. Перед відправленням українські миротворці мали пройти спеціальні мовні курси в Україні та за кордоном. Група спостерігачів відправлялася з Києва через Москву в Душанбе, де розміщувався штаб місії ООН. Окрім мовних курсів, українські миротворці проходили тритижневу підготовку в Голландії, яка передувала відправці до місії ООН, і була максимально наближена до майбутніх подій [10].

Миротворців навчали жити в “польовому офісі”, в умовах повної автономії з певним запасом продуктів і палива. Їм також пояснювали особливості спілкування з місцевим населенням, переговорів з польовими командирами, дії при виникненні нештатних ситуацій та т.п. На момент прибуття українських миротворців в країні діяла угода про припинення вогню, згідно якої бойовики опозиції повинні були вийти у визначені місією райони, здати зброю й інтегруватися в офіційні силові структури. Усіх новачків-миротворців, які прибували в штаб місії ООН, залишали на два тижні в Душанбе, де їх знайомили зі станом справ в країні, вчили елементарним навичкам спілкування з місцевими авторитетами і польовими командирами, пояснювали особливості місії. Однак говорити на рідних мовах спостерігачам заборонялося інструкцією, тим більше під час виконання завдання [4, с.199].

Зона відповідальності спостерігачів була досить великою і пролягала вздовж кордону з загальною відстанню близько 100 км. Незадовільний стан доріг гальмував

пересування автомобілів під час виконання завдань до 20 км на годину. Тому відстань, наприклад, в кишлак Ванч, в 30–40 км, миротворці долали близько двох годин [3, с.65].

Основними завданнями українських миротворчих загонів були: співпраця з Комісією з національного примирення (далі КНП) та її підкомісіями, а також з Центральною комісією з виборів і проведення референдуму; участь у роботі Контактної групи держав – гарантів і організацій та виконувати функції її координатора; розслідування повідомлень про порушення припинення вогню і доводити їх до відома Організації Об'єднаних Націй та КНП; спостереження за збором бійців ОТО, а також їх реінтеграцією, роззброєнням і демобілізацією; надання допомоги в реінтеграції колишніх комбатантів в урядові силові структури або їх демобілізації; координування допомоги Організації Об'єднаних Націй Таджикистану протягом перехідного періоду; підтримання тісних контактів зі сторонами, а також відносини співпраці з Миротворчими силами СНД, російськими прикордонними військами та місією ОБСЄ в Таджикистані [10].

14 листопада 1997 Рада Безпеки розширила мандат МНООНТ, згідно з резолюцією 1138 (1997), щоб підвищити у Місії здатність сприяти здійсненню Загальної угоди про встановлення миру і національної злагоди в Таджикистані, яку було підписано 27 червня 1997 року. Останній раз мандат МНООНТ був продовжений до 15 травня 2000 року, резолюцією 1274 (1999) Ради Безпеки від 12 листопада 1999 року. За весь період операції загинуло вісім миротворців, на щастя, з українського контингенту не постраждав ніхто [9].

Таким чином, участь українських миротворців під егідою ООН у врегулюванні “таджицької кризи” свідчить про відповідальність у справі підтримання міжнародного миру і безпеки. Враховуючи зобов'язання України, як держави-члена ООН, надавати допомогу в діях, що провадяться відповідно до Статуту ООН. Україна розглядає участь у міжнародних миротворчих операціях як важливу складову своєї зовнішньої політики. Під час врегулювання “таджицької кризи” українські миротворці проявили свою готовність і підготовку на найвищому рівні. Сумлінне виконання поставлених завдань призвело до попиту на участь вітчизняних миротворців у врегулюванні конфліктів на різних континентах світу.

1. Біркович Р. В. Україна в контексті миротворчої діяльності ООН / Руслана Біркович // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006 – Вип. 58, ч. 2. – С. 182–187.
2. Дев'ятіярова В. Участь України в миротворчій діяльності ООН / В. Дев'ятіярова // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – Вип. 58, ч. 1. – С. 6–8.
3. Козинець І. П. Особливості застосування українських підрозділів у міжнародних миротворчих операціях щодо врегулювання збройних конфліктів / І. П. Козинець // Труды академії : збірник наукових праць. – К., 2007. – Вип. 79. – С. 60–67.
4. Козинець І. П. Підготовка Збройних Сил України до участі в міжнародних миротворчих операціях на сучасному етапі / І. П. Козинець // Воєнна історія. – 2008. – № 1–2. – С. 197–201.
5. Прилипа О. Україна в контексті миротворчих операцій ООН / О. Прилипа // Науковий вісник Дипломат. акаадемії України при М-ві закордон. справ України. – К., 2003. – Вип. 8. – С. 181–192.
6. Храбан І. А. Система європейської безпеки і напрями воєнно-політичної інтеграції України до її структур : монографія / І. А. Храбан. – К. : Варта, 2005. – 544 с.
7. Миротворча місія ООН в Таджикистані [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй. – Режим доступу : <http://www.un.org/ru/peacekeeping/missions/past/minuci>.
8. Слабінський А. Позиціонування України в світових конфліктах крізь призму миротворчої діяльності: досвід 1992–2001 рр. : (політико-правовий аналіз) [Електронний ресурс] / Андрій Слабінський. – Режим доступу : http://ukraine-ir.narod.ru/experts/groups/conflicts/peace_operations.htm.
9. Резолюція 1240 (1999) ухвалена Радою Безпеки на її 4004-му засіданні [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.2927.0>.
10. Участь Збройних сил України у миротворчих операціях [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства оборони України. – Режим доступу : <http://www.mil.gov.ua/index.php?part>.